

Adyektivləşmənin ismin həqiqi və ya məcazi mənalı olmasına və quruluşca növünə münasibəti

B/m.Mehriban Mahmudova
ADPU, Xarici Dillər Mərkəzi
e.mail mahmudova.mehriban@list.ru

Xülasə

Bu məqalə adyektivləşmənin ismin həqiqi və ya məcazi mənalı olmasına və quruluşca növünə münasibəti haqqındadır. Adyektivləşən isimlər həqiqi və ya məcazi mənada işlənməsinə görə fərqlənir. Bəzi isimlər yalnız həqiqi mənaları, bəziləri həm həqiqi, həm də məcazi mənaları, bəziləri isə yalnız məcazi mənaları əsasında adyektivləşir.

Bəzi müəlliflər, yanlış olaraq, məcazi mənada işlənmiş isimlərin adyektivləşərkən tamamilə sifətə çevrildiyini, həqiqi mənalı isimlərin isə isim olaraq qaldığını göstərirlər. Ümumiyyətlə, məcazi mənalı isimlərdə adyektivləşmə dərəcəsi həqiqi mənalı isimlərdən daha üstündür. Lakin həqiqi məna əsasında adyektivləşən isimlər sayca çoxluq təşkil edir və daha çox məna qrupunu əhatə edə bilir. Müasir Azərbaycan dilində adyektivləşmə geniş yayılmışdır. Bu prosesə isim, feil, əvəzlik, say və zərflərdə təsadüf olunur.

Açar sözlər: məcazi, quruluş, növ, funksiya, dilçilik

Отношение адъективизация к действительному и переносному значению существительного и его структурному типу

Мехрибан Махмудова
старший преподаватель АГПУ
центр иностранных языков
e-mail: mahmudova.mehriban@list.ru

Резюме

В данной статье рассматривается отношение адъективации к истинному или переносному значению существительного и к его структурному типу. Прилагательные существительные различаются по способу употребления в прямом или переносном смысле. Некоторые существительные субъективны только на основе их реальных значений,

некоторые-на основе как реальных, так и переносных значений а некоторые-только на основе их переносных значений.

Некоторые авторы ошибочно утверждают, что образные существительные становятся при отношении адъективации когда они субъективны, тогда как истинные существительные остаются существительными. В общем, степень адъективизации у переносных существительных выше, чем у настоящих. Однако существительные, которые являются прилагательными основанными на истинном значений, имеют множественное число и могут охватывать больше групп значений. Адъективизация широко распространена в современном азербайджанском языке. В этом процессе встречаются существительные, глаголы, числа и также наречия.

Ключевые слова: образно, структура, вид, функция, лингвистика.

The relation of adjectivalization to the real or figurative meaning of the noun and its structural type

Mehriban Mahmudova
head teacher ASPU, Centre of Foreign Languages
e.mail mahmudova.mehriban@list.ru

Summary

The article deals with the relation of adjectivalization to the true or figurative meaning of the noun and its structural type. Adjectivalization nouns differ in whether they are used in a real or figurative sense. Some nouns are subjective only on the basis of their real meanings, some on the basis of both real and figurative meanings, and some on the basis of their figurative meanings in adjectivalization.

Some authors mistakenly associate adjectivalization figurative nouns, they show that they have become completely adjectives, while true nouns remain nouns. In general, the degree of adjectivalization in figurative nouns is higher than that of nouns with real meaning. However the the real meaning of the noun while adjectivalization based on true meaning are plural and can cover more groups of meanings. Adjectivalization is widespread in the modern Azerbaijan language. The process occurs in nouns, verbs, pronouns, and adverbs.

Key words: figuratively, structure, kind, function, linguistics

Aktuallıq. Məqalədə Azərbaycan dilində adyektivləşmə prosesi və adyektivləşmiş sözlərin əsas xüsusiyyətləri təqdim olunmuşdur. Adyektivləşmə,

yaxud sifətləşmə dedikdə başqa nitq hissələrinin təyin vəzifəsində işlənməsi nəzərdə tutulur.

Bu məsələyə dair dilçiliyimizdə aparılan araşdırmaların sayı çox deyil. Xüsusi olaraq bu sahəyə dair yazılmış əsərlər azdır, lakin Azərbaycan dilinin müxtəlif sahələrinə (leksikologiya, morfologiya, sintaksis və söz yaradıcılığına) aid kitablarda da adyektivləşmə barədə müəyyən məlumatlar verilmişdir.

Adyektivləşmə ilə bağlı geniş tədqiqata C.Cəfərovun “Nitq hissələrində keçid prosesləri” adlı əsərində rast gəlirik.

Annotasiya. Məqalə Azərbaycan dilində adyektivləşmənin yolları və formalarının araşdırılması haqqındadır. İsimlər istisna olmaqla, digər nitq hissələrinin adyektivləşməsi məsələsinin hələ də mübahisəli olması və Azərbaycanda bu sahənin az tədqiq olunması belə bir mövzuya müraciətin elmi yeniliyini şərtləndirir.

Metod. Məqalədə başlıca olaraq təsviri və müqayisəli metoddan istifadə edilmişdir. Məqalənin əsasında görkəmli Azərbaycan dilçilərinin və türkoloqların nəzəri əhəmiyyət kəsb edən fikirləri dayanır.

Giriş. Məqalədə Azərbaycan dilində adyektivləşmə prosesi və adyektivləşmiş sözlərin əsas xüsusiyyətləri təqdim olunmuşdur. Adyektivləşmə, yaxud sifətləşmə dedikdə başqa nitq hissələrinin təyin vəzifəsində işlənməsi nəzərdə tutulur.

Bu məsələyə dair dilçiliyimizdə aparılan araşdırmaların sayı çox deyil. Xüsusi olaraq bu sahəyə dair yazılmış əsərlər azdır, lakin Azərbaycan dilinin müxtəlif sahələrinə (leksikologiya, morfologiya, sintaksis və söz yaradıcılığına) aid kitablarda da adyektivləşmə barədə müəyyən məlumatlar verilmişdir.

Adyektivləşmə ilə bağlı geniş tədqiqata C.Cəfərovun “Nitq hissələrində keçid prosesləri” adlı əsərində rast gəlirik. Burada keçid proseslərinin bir növü kimi adyektivləşmə araşdırılmış, adyektivləşən nitq hissələri və onların adyektivləşmə xüsusiyyətləri öyrənilmişdir. Tədqiqatda adyektivləşmə ilə bağlı Azərbaycan dilçiliyində və türkologiyada yazılmış əsərlərə də toxunulmuşdur. Burada adyektivləşmə termini və onun yerinə işlənən sözlərə də münasibət bildirilmişdir. Göstərilmişdir ki, atributivləşmə termini adyektivləşmənin tam qarşılığı ola bilmir və ona görə də onu adyektivləşmə yerinə işlətmək məqbul deyil. C.Cəfərov bu məsələ ilə bağlı xüsusi məqalə də yazmışdır: “Müasir Azərbaycan dilində isimlərin adyektivləşməsi”.

A.Axundov “Azərbaycan dilində konversiya” adlı məqalə yazmış, burada konversiyanın bir növü kimi adyektivləşməyə də toxunmuşdur. O da C.Cəfərov kimi, adyektivləşmə termininin daha düzgün olduğunu və hadisənin mahiyyətini daha yaxşı əks etdirdiyini göstərmişdir. Onun “Ümumi dilçilik” adlı əsərində də bu məsələ ilə bağlı qeydlər edilmişdir.

S.Cəfərov “Müasir Azərbaycan dili. II hissə. Leksikologiya” adlı kitabda substantivləşmə və atributivləşmə hadisələrinin adını çəkir və birincinin

ikinciyə nəzərən daha geniş yayıldığını göstərir. O həmçinin qeyd edir ki, *dəmir qapı*, *qızıl saat* tipli birləşmələrdə isimlər atributivləşsə də, tam sifətə çevrilmir.

Azərbaycan dilçiliyində adyektivləşmə ilə bağlı bəzi mübahisəli məsələlər də var ki, tədqiqatda işıqlandırılmağa çalışılmışdır. Bu məsələlərə adyektivləşmiş isimlərin sifətlərə münasibəti, adyektivləşmiş sözlərin ismin hansı halında olması və s. daxildir. *-li⁴*, *-liq⁴* şəkilçili sözlərin adyektivləşmiş isim, yoxsa sifət olması kimi məsələlər də mübahisəli məsələlərdən hesab oluna bilər.

Feillərin adyektivləşməsi məsələsi də mübahisəlidir. Bunun əsas səbəbi isə digər sözlərdən fərqli olaraq feillərin sifətləşmək üçün xüsusi şəkilçilər qəbul etməsidir.

Əvəzliyin adyektivləşməsində də müxtəlif fikirlər var. Məsələn, bir qrup tədqiqatçı təyin mövqeyində işlənən bütün əvəzlilikləri adyektivləşmiş söz hesab edir. Başqaları isə işarə və təyini əvəzliliklərin əsl funksiyasının təyin olmasından çıxış edərək göstərir ki, bu mövqedə onlar adyektivləşmişdir. Ancaq elə hallar var ki, şəxs əvəzlilikləri və əsasən ismi əvəz edən *nə* sual əvəzliyi təyin mövqeyində işlənir. Buraya yiyəlik hallı şəxs əvəzliyinin mənsubiyyət şəkilçisiz sözdən əvvəl işlənməsini, şəxs əvəzliliklərinin ad, yaxud əlamət bildirən sözlərdən əvvəl gəlməsini də daxil edirlər. Bu halda onları adyektivləşmiş sözlər hesab etmək lazımdır.

Sayların adyektivləşməsi məsələsinə gəldikdə isə ilk növbədə onu qeyd etmək lazımdır ki, bu hadisə elə də geniş yayılmamışdır. Bunun da səbəbi sayın elə əsas funksiyasının təyin vəzifəsində işlənmək olmasıdır. Lakin elə hallar var ki, say sifət məzmununu ifadə edir. Buna *birinci* sayının “ən yaxşı” mənasını bildirməsini aid etmək olar.

Adyektivləşən isimlər həqiqi və ya məcazi mənada işlənməsinə görə fərqlənir. Bəzi isimlər yalnız həqiqi mənaları, bəziləri həm həqiqi, həm də məcazi mənaları, bəziləri isə yalnız məcazi mənaları əsasında adyektivləşir.

Bəzi müəlliflər, yanlış olaraq, məcazi mənada işlənmiş isimlərin adyektivləşərkən tamamilə sifətə çevrildiyini, həqiqi mənəli isimlərin isə isim olaraq qaldığını göstərirlər. Ümumiyyətlə, məcazi mənəli isimlərdə adyektivləşmə dərəcəsi həqiqi mənəli isimlərdən daha üstündür. Lakin həqiqi mənə əsasında adyektivləşən isimlər sayca çoxluq təşkil edir və daha çox mənə qrupunu əhatə edə bilər.

1) Yalnız həqiqi mənaları əsasında sifətləşən isimlər: *cütçü*, *aşiq*, *əmisi oğlu*, *çoban*, *brezent*, *meşin* və s. Məsələn, Tarım çəkilməmiş *brezent* örtüyün ucundan tutub qaldırdı (İ.Məlikzadə, “Evin kişisi”); Uşaqlar *aşiq* Rəfinin sazının səsinə, dəyirmançının bıçağının səsinə, kəsilən toğluların qanına, bişən kababların iyinə yığışib gəndən-gənə çağırırdılar (M.Süleymanlı, “Dəyirman”); Zolaq-zolaq təzə köynəyini yoldan ötənlərə göstərirmiş kimi *yun* kurtkasının bütün düymələrini açmışdı (İ.Məlikzadə, “Evin kişisi”); Bu il mədəniyyətimizin

nailiyyətləri sırasında gənc *bəstəkar* Yusifovun yeni baletini də qeyd etmək olar (Anar, “Molla Nəsrəddin – 66).

Nümunələrdən də görüldüyü kimi, belə sözlər, əsasən, ictimai vəziyyət, milliyət, peşə-sənət və maddə anlayışları bildirir.

2) Həm məcazi, həm də həqiqi mənaları əsasında sifətləşən isimlər: *qızıl, daş, taxta, dəmir, ipək* və s.

a) Həqiqi mənaları əsasında: *qızıl pul, daş ev* və s.;

Amma bu *qızıl* dişlər onun güclü, sağlam görkəmiylə heç uyuşmadı (M.Süleymanlı, “Duzsuzluq”); Eşşək də mürgüdən indi ayıldı, *daş* döşəmədə ayağının birini götürüb birini qoydu (M.Süleymanlı, “Ot”), Qamətini şax tutub qırmızı rəngli *taxta* qapını açdı. (İ.Məlikzadə, “Evin kişisi”), *Dəmir* darvazanın qənsərində dayanıb binanın örtülü pəncərələrinə göz gəzdirdi (İ.Məlikzadə, “Küçələrə su səpmişəm”); ...nə boş şüşələr var idi (hamısı qapı-qapı gəzən butulkaalanda), nə açılıb-yığılan çarpayı, nə ayağından iplə *dəmir* barmaqlığa bağlanmış xoruz və yaxud toyuq, nə paltar sərmək üçün zivə, nə də başqa bir şey (Elçin, “Dəyişmə”).

b) Məcəzi mənaları əsasında: Çaxçaxın dibində oturanlar bir-birinə sarı əyildilər, him-cimlə *qızıl* oğlanları göstərdilər (M.Süleymanlı, “Dəyirman”); Bəs kövrək, *büllür* Bənövşə bu ağrıya, əzaba necə dözəcək?.. (İ.Məlikzadə, “Gümüşgöl əfsanəsi”).

Bu qrupa daxil olan isimlər daha çox maddə adları ifadə edir.

3) Yalnız məcazi mənaları əsasında sifətləşən isimlər: *yel, məzə, qaz, ayğır, kamança, gül* və s. Məsələn, *Araq* Şəmistan, *gül* bala və s.;

Quda *Yel* Həmid Aladağın ətəyində günlü-göyçək, kirmiş dağlara yaraşası yumşaq bir səslə avaza gəlib qəzəl oxuyurdu (M.Süleymanlı, “Yel Əhmədin bəyliyi”); *Məzə* Möylə ciyildəyə-ciyildəyə uğunub getdi, gülə-gülə gəlib arvadının yanında oturdu (M.Süleymanlı, “Yel Əhmədin bəyliyi”); Yaxşı, kimsən, çıx görək, – dedi. –*Qaz* Əhmədin səsinə oxşuyur (M.Süleymanlı, “Dəyirman”); Nahaq yerə adına “*Kamança* Süleyman” demirlər ki? (İ.Məlikzadə, “Evin kişisi”); Qədir dedi: –Qağa, on iki Həsən tapmışam, amma heç hansı sən axtaran döyül. *Çopur* Həsən var... *Qayqanaq* Həsən... *Moyka* Həsən... *Köndələr* Həsən... *Kukla* Həsən... Çoxu da səndən cavandı. (İ.Məlikzadə, “Şəhli çəmənlərin işığı”).

Bu qrupa daxil olan isimlər müxtəlif mənalar ifadə edə bilər. Lakin onlar arasında heyvan adları bildirən isimlər üstünlük təşkil edir:

Əhmədin atası ucaboylu, enlikürəkli, uzunsifət bir kişiydi, elə çənəsinin yekəliyinə, sifətinin uzunluğuna görə adına *ayğır* Hasan deyirdilər (M.Süleymanlı, “Ot”).

Belə sözlər əsasən ləqəb kimi işlənir.

İsmin quruluşca növlərinin adyektivləşmə dərəcəsinə ciddi bir fərq yoxdur. Həm sadə, həm düzəltmə, həm də mürəkkəb isimlər adyektivləşə bilər. Bunu aşağıdakı nümunələrdə daha aydın görmək olar:

1) Sadə isimlərin adyektivləşməsi: *gümüş, sədr, dədəm, daş, həsir* və s.

Məsələn, *oğru* Oral, *dəmir* qab, *müəllif* Dərə Düzovun və s.;

İri çəkmələri *asfalt* səkidə taqqıltı qoparırdı (İ.Məlikzadə, “Evin kişisi”); *Sədr* Bağır başını səngəcə söykəyib gözlərini yummuşdu, üz-gözünü qırırdırb ağır-üzüntü içində atışmanın kəsdini duyub dincəlmək istəyirdi (M.Süleymanlı, “Ot”); Vəli Qaçayın küncə tulladığı *meşin* çantaya bir təpik ilişirdi (İ.Məlikzadə, “Evin kişisi”); Əynindəki *tor* maykasının yaxası sallanıb sinəsindən aşağı düşmüşdü, elə bil balaca uşağa canlı-cəsədli adamın maykasını geyindirmişdilər (İ.Məlikzadə, “Qatarda”); Əjdər *sətin* pəncəyini düymələyə-düymələyə gedib çıxdı artırmaya (İ.Məlikzadə, “Talisman”); *Dədə* palıdın ürəyinə xal düşüb – *Dədə* palıd göz görə-görə quruyur burda – dərd budu, müsibət budu (İ.Məlikzadə, “Dədə paid”).

2) Düzəltmə isimlərin adyektivləşməsi:

Aşağıdakı şəkilçilərlə yaranan isimlərin adyektivləşə bilər:

a) *-cı, -ci, -çu, -çü* şəkilçisi ilə: *sığırçı, işıqçı, tənəkəçi, neftçi, süpürgəçi* və s.

Məsələn, *ilxıçı* Qarakəllə Apa, *cütçü* Haley, *süpürgəçi* arvadlar və s.;

İşıqçı oğlan lampaları yandıraqındaydı, *sədr* bir dirəyin altında da kor Cabbarı gördü (M.Süleymanlı, “Şanapipik”); Daha çox *sığırçı* Söyünquluya eşitdirirdi, bilirdi ki, indicə qaçıb *sədrə* xəbər verəcək (M.Süleymanlı, “Ot”); Tulanı Xalığa on il əvvəl bir *tənəkəçi* usta bağışlamışdı (İ.Məlikzadə, “Quyu”); *Neftçi* Əsəd həyatın balaca bağçasından Nazlını görüb İskəndərin oğlunu səslədi (M.Süleymanlı, “Səs”); Düzdür, onu alverçi Müslümün yanına buraxmamışdı (İ.Məlikzadə, “Evin kişisi”).

Bəzi tədqiqatlarda *-ci*⁴ şəkilçisi leksik-qrammatik şəkilçilərə daxil edilmişdir. *-cı, -ci, -çu, -çü* şəkilçisi ilə peşə, sənət bildirən isimlər düzəlir və bu tipli isimlər asanlıqla adyektivləşə bilər. Hətta F.Zeynalov bu şəkilçi haqqında yazır: “Bu şəkilçilərin əmələ gətirdiyi mənaları tədqiq etdikdə belə bir qənaətə gəlmək olur ki, yeni sözlərin əksəriyyəti əvvəlcə əlamət bildirməyə xidmət etmiş, şəkilçilər isə sifət düzəldən məhsuldar şəkilçilər olmuşdur” (41,81).

b) *-kar* şəkilçisi ilə: *bəstəkar, sənətkar*. Məsələn, Bu il mədəniyyətimizin nailiyyətləri sırasında gənc *bəstəkar* Yusifovun yeni baletini də qeyd etmək olar (Anar).

-kar şəkilçisi də *-cı, -ci, -çu, -çü* şəkilçisi kimi peşə, sənət bildirən isimlər düzəldir. Ancaq həmin şəkilçidən fərqli olaraq *-kar* şəkilçisi sifət də düzəldə bilər: *davakar, ziyankar, zülmkar, peşəkar* və s. Bu şəkilçi isim düzəldən şəkilçi kimi qeyri-məhsuldardır.

c) *-gər* şəkilçisi ilə: *zərgər, misgər, çilingər* və s. Məsələn, *Zərgər* Ələşraf deyirdi və çox da düz deyirdi ki, zər qədrini zərgər bilər (Elçin, "Talvar").

-gər şəkilçisi də *-çi, -ci, -çu, -çü* şəkilçisinin ekvivalenti kimi çıxış edir.

ç) *-li, -li, -lu, -lü* şəkilçisi ilə: *qaraköylü, daştəpəli* və s.

Məsələn, *Qaraköylü* Ağ Ayna vardı, o vaxtların loğmanıydı, yanına apardıq (M.Süleymanlı, "Duzsuzluq"); *Daştəpəli* dükançı Mətinin apardıqı məktublardan biri də buydu (M.Süleymanlı, "Ot").

-li⁴ şəkilçisi də leksik-qrammatik şəkilçilərə daxil edilir. Bu şəkilçi yer adı bildirən sözlərə artırılaraq isim düzəldir, lakin bu sözlərin isim olması heç də bütün dilçilər tərəfindən qəbul edilmir. Bəziləri onları sifət hesab edir. Məsələn, C.Cəfərov göstərir ki, *-li, -li, -lu, -lü* şəkilçisi yalnız sifət düzəldən şəkilçidir və bu şəkilçi ilə düzələn sifətlər isimləşə – substantivləşə bilər.

R.Mahmudova *-li, -li, -lu, -lü* şəkilçisini omonim şəkilçilər sırasına daxil edir və yazır ki, bu şəkilçi həm isim, həm də sifət düzəldə bilər (23,63-65). Ə.Tanrıverdi də yer bildirən isimlərdən *-li, -li, -lu, -lü* şəkilçisi vasitəsilə düzəlmiş sözlərin isim olduğunu göstərənəldir. Azərbaycan dilinin morfoloqiyasına dair yazılmış kitablarda da *-li, -li, -lu, -lü* şəkilçisi həm isim, həm də sifət düzəldən şəkilçilərə aid edilmişdir.

H.Mirzəzadə isə bu məsələyə ikili münasibət bəsləyir. O, *kufəlu, şamlu* kimi sözləri düzəltmə isimlər, *mədinəli, rumlu* kimi sözləri isə düzəltmə sifətlər bəhsində verir. Müəllif belə sözlərin ilkin vaxtlarda sifət olduğunu, lakin sonradan substantivləşərək sifət kateqoriyasından uzaqlaşdığını və isimlərin tərkibinə daxil olduğunu yazır.

Yuxarıdakı nümunələrə əsasən deyə bilərik ki, adyektivləşən düzəltmə isimləri əmələ gətirən şəkilçilər arasında peşə, sənət mənası yaradanlar üstünlük təşkil edir.

Düzəltmə isimlərin adyektivləşməsi ilə bağlı maraqlı bir məsələ də *-lıq⁴* şəkilçili sözlərə aiddir. Bəzi müəlliflər bütün məqamlarda bu sözlərin isim olduğunu, lakin bəzən adyektivləşdiyini qeyd edirlər. Məsələn, C.Cəfərov yazır: "Bizcə, məsələyə yuxarıdakı şəkildə yanaşmaq, yəni göstərilən şəkilçilər vasitəsilə düzələn düzəltmə və həmçinin bəzi mürəkkəb sözləri yerindən asılı olaraq, tərkib daxilində sifət, tərkibdən xaric isim adlandırmaq düzgün deyildir". Müəllif *-lıq⁴* şəkilçili sözlərin bütün məqamlarda isim olaraq qaldığını, adyektivləşdiyini, ancaq sifətə çevrilmədiyini göstərir.

-lıq⁴ şəkilçili sözlərin təyin mövqeyində işlənməsinə bunları misal göstərmək olar:

Orxan taxta çarpayıda Rzayla qabaq-qənşər əyləşib, *yeddilik* çırağın işığında nəzərləri ilə Bənövşənin gülümsər gözlərini axtarırdı (İ.Məlikzadə, "Gümüşgöl əfsanəsi"); Şey-şüyləri də eyni idi; fərməş, xurcun, dolu çuval, tabaq, divardan asılmış *yeddilik* çıraq... (İ.Məlikzadə, "Gümüşgöl əfsanəsi");

...Zuğulbanın bu qumlu dəniz sahilindən onların məhəlləsinə cəmi bir *saatlıq*, firqonla iki *saatlıq* yol deyil, gərək günlərlə gedəsən bu yolu (Elçin, "Bir görüşün tarixçəsi").

3) Mürəkkəb isimlərin adyektivləşməsi: *qaynata, dəmir-beton* və s.

Məsələn, Akademik *qaynatan* Balacahunlu çatdırıb?! (M.Süleymanlı, "Səs"); *Ayıbalası* kərpiclər də elə bil yonma daşdı (İ.Məlikzadə, "Küçələrə su səpmişəm"); Arvad elə bərk yatırdı və həm də elə bərk xoruldayırdı ki, büllür – *dəmir-beton* sarayın sütunları tir-tir titrəyirdi (Anar, "Yaxşı padşahın nağılı"); İndi görürsən də, yaman təkləyiblər məni, bibim oğlu Mırd Məzarov kurorta gedib, uşaqlıq dostum Heydərqulu xəstə yatır, *eloğlum* Cızma Qarayev kəndə toya gedib, məhlə qonşumuz Hətərən Pətərənöv da ki, məndən bir balaca inciyib (Anar, "Molla Nəsrəddin – 66"); ...elə bu yaxınlarda yaxşı bir *krep-baston* kostyum tikdirmişdi... (Elçin, "Dəyişmə").

Düzdür, nə sadə, nə düzəltmə, nə də mürəkkəb isimlərin adyektivləşmə bilməsində bir məhdudiyət yoxdur, ancaq sadə və düzəltmə isimlərə nəzərən, adyektivləşmiş mürəkkəb isimlər azlıq təşkil edir. Bunun səbəbini həmin sözlərin semantikasından axtarmaq lazımdır.

Yiyəlik hal şəkilçili isimlərin də adyektivləşməsinə rast gəlinir:

Məsələn, –Hansı Mürsəl? –*Sakkarların* Mürsəl (M.Süleymanlı, "İt dərsi").

Bu zaman həmin ismin aid olduğu söz mənsubiyyət şəkilçisi qəbul etmir. Əvəzlilərin adyektivləşməsindən bəhs edərkən də göstərəcəyimiz kimi, bu xüsusiyyət, əslində, birinci və ikinci şəxsin cəmini bildirən əvəzlilərə aiddir. İsimlərdə bu hadisəyə ədəbi dildən fərqli olaraq canlı danışıq dilində daha çox təsadüf olunur.

Nəticə. Azərbaycan dilində adyektivləşmiş sözlər əsasında aparılan araşdırmalarda qeydə alınan nümunələr aşağıdakı elmi qənaətləri əldə etməyimizə imkan yaratdı:

Müasir Azərbaycan dilində adyektivləşmə geniş yayılmışdır. Bu prosesə isim, feil, əvəzlilik, say və zərflərdə təsadüf olunur. Bu nitq hissələrinin hər biri öz əsas vəzifəsini yerinə yetirməklə yanaşı, bəzi məqamlarda təyin mövqeyində də işləyə bilər.

Dilimizin daha qədim dövrləri ilə müqayisədə müasir Azərbaycan dilində adyektivləşmə daha geniş yayılmışdır. Bunun səbəbi kimi nitq hissələrinin funksiyasında və mənasında genişlənmələrin baş verdiyini, dəyişiklər olduğunu göstərmək olar.

Ə D Ə B İ Y Y A T

1. Cəfərov C. Müasir Azərbaycan dilində isimlərin adyektivləşməsi // S.M.Kirov adına ADU-nun elmi əsərləri, dil və ədəb. seriyası, 1978, №6.
2. Cəfərov C. Nitq hissələrində keçid prosesləri. Bakı, 1983
3. Cəfərov S. Azərbaycan dilində sözdüzəldici və sözdəyişdirici şəkilçilər. Bakı: Maarif, 1968
4. Cəfərov S. Müasir Azərbaycan dili. II hissə. Leksika. Bakı: Şərq-Qərb, 2007
5. Elçin. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Azər nəşr, 1987, 456 s.
6. Elçin. Seçilmiş əsərləri. 10 cildə. 1-ci cild. Bakı: Çinar-Çap, 2005